

โปรดฟังอีกครั้ง...ประวัติศาสตร์บาดแผล ในชายแดนภาคใต้: จาก “ความเป็นมาของทฤษฎี แบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย” ถึง “ประวัติศาสตร์วิพากษ์ :สยามไทยกับปัตตานี”

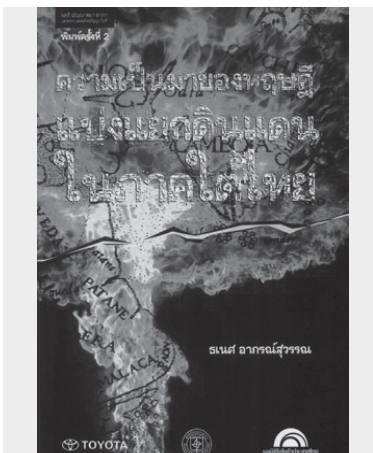
พิเชฐ แสงทอง

อ.ด. (วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ), อาจารย์,
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: pichate2000@yahoo.com

ธนศ อารณีสุวรรณ. 2549. ความเป็น
มาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาค
ใต้ของไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนศ อารณีสุวรรณ. 2556.
ประวัติศาสตร์วิพากษ์ :สยามไทยกับ
ปัตตานี. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.

ในขบวนการของนักวิชาการที่ให้ความสนใจปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากเอ่ยนามถึงธเนศ อาภรณ์สุวรรณ คงไม่มีผู้ที่สนใจชายแดนใต้ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ และการเมืองจะไม่เคยอ่านผลงานของเขา ธเนศได้ชื่อว่าเป็นนักประวัติศาสตร์คนหนึ่งที่พยายามพิจารณาแง่มุมของปัญหาจังหวัดชายแดนผ่านกรอบแว่นของนักประวัติศาสตร์ ภารกิจของเขาในฐานะนักประวัติศาสตร์คงเป็นอย่างที่เขาเคยกล่าวไว้ว่าในหนังสือที่ดีพิมพ์ซ้ำแล้วถึง 3 ครั้งในช่วงเวลาราว 10 ปี คือเรื่อง “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย” (จัดพิมพ์ขึ้นในโครงการตลาดวิชาวชิพวิทยาลัยชาวบ้าน ชุด 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังการรัฐประหารรัฐบาล พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อ พ.ศ.2549) ว่าเป็นความพยายามที่จะสร้างประวัติศาสตร์แห่งความเป็นจริง

ธเนศ ออกตัวว่าการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชายแดนภาคใต้ในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้เป็นเพราะตนเองเป็นนักประวัติศาสตร์โดยอาชีพ แต่ “จริงๆ แล้วมาจากการพบว่า ข้อมูลและการอธิบายของผู้คนทั้งในหน่วยงานราชการและเอกชน ทั้งสถาบันและปัจเจกชน ในปัญหาจังหวัดมลายูมุสลิมภาคใต้นั้น ขัดแย้งและไม่ตรงต่อหลักฐานชั้นต้นเป็นอันมาก ที่สำคัญคือ การมีอคติในประวัติศาสตร์เรื่องปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นอยู่มาก”¹ ดังนั้นธเนศจึงปรารถนาที่จะศึกษาข้อมูลเพื่อ “สร้างประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง”

นักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงผู้นี้ ยอมรับว่ามีอคติหรือมีการกล่าวหาจากมุมมองของรัฐชาติไทยถึงขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อก่อความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดมาในประวัติศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดน อคติและข้อกล่าวหาที่มีความหนักแน่นแน่นอนถึงระดับที่ธเนศใช้คำว่า “ทฤษฎีแบ่งแยกดินแดน” แม้ว่า

¹ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2549). ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย. (กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า 8.

ธเนศจะยอมรับเองว่าแนวคิดเรื่องผู้ก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สังคมไทยเข้าใจจะเกิดขึ้นจากอคติและความเชื่อที่ขาดบริบท ตลอดจนไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์สนับสนุน การใช้คำว่า “ทฤษฎี” กับสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเชื่อและอคติจึงดูจะเป็นความบกพร่องของงานศึกษานี้ อย่างน้อยก็ในชื่อเรื่องอันถือเป็นคำสำคัญที่จะสะท้อนออกมาถึงภาพรวมของงานศึกษา เขากล่าวว่า สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือ สังคมไทยมักมองข้ามกำเนิดและความเป็นมาของโมทัศน์แบ่งแยกดินแดน และข้ามไปรวมศูนย์การศึกษาที่พัฒนาการช่วงหลังๆ ซึ่งมักจะเป็นเรื่องของความขัดแย้ง ซึ่งด้านหนึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าและมีการประโคมข่าวกันมาก แต่ราคาที่เราต้องจ่ายไปให้กับความโง่เขลาและการหลงลืมประวัติศาสตร์ในเรื่องกำเนิดของความขัดแย้งในการแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ก็คือ การทำให้ปัญหานี้ยืดเยื้อต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ธเนศ จะให้ความสำคัญกับสาเหตุของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเมืองมากเป็นพิเศษ ทั้งการเมืองภายในประเทศไทยเอง และการเมืองภายนอกประเทศ โดยเฉพาะการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเขาให้ความสำคัญในฐานะปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ภายนอก ธเนศ อธิบายว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเริ่มสงครามเย็นต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ที่นำโดยประเทศสหรัฐและพันธมิตรในยุโรปเช่น อังกฤษ เป็นบริบทสำคัญที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของชาติเล็กๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในกรณีภาคใต้ การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาและกลุ่มชาตินิยมมลายูมีส่วนสร้างความหวุ่นวิตกให้แก่ฝ่ายพันธมิตร โดยเฉพาะเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์มลายาโจมตีด้วยกำลังอาวุธ ทำให้อังกฤษประกาศภาวะฉุกเฉินทั่วไปในมลายาเมื่อปี พ.ศ. 2490

ส่วนปัจจัยประวัติศาสตร์การเมืองภายใน ได้แก่ การต่อสู้และโค่นล้มหลังการเมืองฝ่ายเสรีนิยมและก้าวหน้า (พรรคสหชีพและแนวร่วมรัฐธรรมนูญ) ที่นำโดยปรีดี พนมยงค์ และอดีตขบวนการเสรีไทย โดยมีกลุ่ม

และนักการเมืองท้องถิ่นสำคัญๆ ร่วมด้วยโดยเฉพาะทางภาคอีสาน ฝ่ายตรงข้ามที่ประกอบกันเป็นพลังอนุรักษ์นิยมและต่อต้านฝ่ายก้าวหน้า ได้แก่ กลุ่มกษัตริย์นิยม กลุ่มข้าราชการเก่า และที่สำคัญคือกลุ่มทหารบก โดยมีพรรคการเมืองอีสานขวาถือประชาธิปไตยให้การสนับสนุนด้วย เหตุการณ์สำคัญที่สุดที่นำไปสู่การกำเนิดของการเมืองที่ต่อต้านรัฐด้วยหนทางนอกระบบและกฎหมายนั้นคือการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ซึ่งขณะนั้นชานนามว่าเป็น “บิดาของการรัฐประหารและปฏิวัติโดยกองทัพ” ตลอดเวลาทั้งศตวรรษบนเส้นทางการเมืองไทย

เหตุที่ทำให้ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์กลายเป็นเงื่อนไขของความรุนแรงประการหนึ่งในมโนทัศน์ของงานวิชาการเกี่ยวกับชายแดนใต้ก็เพราะพื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์มลายูเป็นชนส่วนใหญ่ มากถึง 85% (และเพิ่มอัตราส่วนมากขึ้นในปัจจุบัน เพราะกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธบางส่วนได้ย้ายออกไปเนื่องจากหวาดกลัวภัยจากการก่อเหตุความรุนแรง) สิ่งนี้เป็นความจริงที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากกลุ่มผู้ให้ความสนใจปัญหาชายแดนใต้เป็นพื้นฐาน มีความพยายามเชื่อมโยงปัจจัยด้านประวัติศาสตร์การเมืองทั้งภายในและภายนอกเข้าหากัน พร้อมๆ กับบูรณาการปัจจัยทางด้านชาติพันธุ์เข้าไปด้วย การเมืองของความรุนแรงในภาคใต้ของไทยจึงได้รับการอธิบายว่าเป็นการเมืองที่เกิดจากประวัติศาสตร์การเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยในระยะแรกๆ เป็นการเมืองเชิงอุดมการณ์ที่สัมพันธ์กับความ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มลายูซึ่งชายแดนใต้จะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมาเลเซีย ซึ่งเป็นรัฐอิสลามมากกว่า โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องชาตินิยมมลายูอันเกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งในห้วงเวลานั้นไทยถูกกดดันจากอังกฤษให้เลิกอ้างสิทธิเหนือดินแดนต่างๆ เช่น รัฐฉาน ลาว กัมพูชา และรัฐมลายูทางเหนือของมาลายาอังกฤษ กลุ่มผู้นามลายูปัตตานีก็ได้ร่วมกันยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษช่วยเหลือในการปลดปล่อยปัตตานีออกจากอำนาจของไทย ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ได้ถูกนำมาอ้างอิง โดยเน้นว่า

ปาตานีคือประเทศของชาวมลายู ซึ่งในอดีตมีร่ายมลายูปกครองมาหลายชั่วอายุคน²

ธเนศ ระบุว่ากรณีการก่อตัวของขบวนการเรียกร้องและต่อสู้เพื่อความเป็นคนมลายูและเป็นมุสลิม มีปัจจัยที่มีความแตกต่างไปจากกลุ่มเคลื่อนไหวในภูมิภาคอื่นๆ ตรงที่ในการเคลื่อนไหวนั้นเราไม่สามารถปฏิเสธบทบาทของศาสนาและผู้นำท้องถิ่นได้เลย การเมืองและการเคลื่อนไหวดำเนินไปภายใต้การนำของผู้นำศาสนา อย่างอูลามาหรือฮะยีห์หรือโต๊ะครู ในแง่นี้ศาสนาอิสลามจึงถูกทำให้เป็นการเมือง หรือมีมิติทางการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้ด้วยลักษณะและการปฏิบัติของศาสนาอิสลามเอง และปฏิสัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่ที่เป็นโลกียวิสัย (secular) ที่สำคัญคือการที่มุสลิมยึดถือและปฏิบัติหลักการคำสอนของศาสนาในชีวิตประจำวันอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ วัตรปฏิบัติของอิสลามเป็นส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตที่เป็นจริงไม่ใช่ในพิธีกรรมเหมือนศาสนาอื่นๆ ต่อมาเมื่อเกิดความรุนแรงอีกครั้งในช่วงหลัง พ.ศ.2547 ปัจจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ถูกริบายผ่านมุมมองเรื่องการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งกลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งให้ความสนใจสร้างคำอธิบาย

ในผลงานเล่มต่อมา คือเรื่อง “ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี” ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2556 ธเนศ รวบรวมบทความทั้งใหม่และเก่าที่เคยตีพิมพ์ตามวารสารต่างๆ เข้าด้วยกัน ในฐานะนักประวัติศาสตร์ ธเนศ ได้ตอกย้ำบทบาทและหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์อีกครั้ง โดยมีสาระสำคัญที่คล้ายคลึงกับที่เคยตอกย้ำ โดยกล่าวว่า “การศึกษาประวัติศาสตร์ปาตานี โดยเฉพาะประวัติการเมืองยุคใหม่เป็นเรื่องท้าทายอย่างยิ่ง ดังได้กล่าวแล้วว่าอดีตของปาตานียังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แต่การกระทำและเหตุการณ์ใน

²Davisakd Puaksom. (2004). “Of a Lesser Brilliance: Patani Historiography in Contention”. in Michael J.Montesano and Patrick Jory. eds. The Plural Peninsula: Studies in the History of Ethnic Interactions in Southern Thailand and Northern Malaysia.

อดีตนั้นได้ตายไปแล้วในความหมายที่ว่าคนปัจจุบันไม่เข้าใจหรือรับรู้จริงๆ ว่าการกระทำในอดีตนั้นความจริงคืออะไร ภาระหน้าที่อันแรกๆ ของนักประวัติศาสตร์คือการศึกษาและเข้าใจความคิดเบื้องหลังเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นให้ได้ก่อน จากนั้นจึงจะมีความเป็นไปได้ในการสร้างประวัติศาสตร์ปาตานีที่ยังมีชีวิตในปัจจุบันขึ้นมาได้” (หน้า [11])

จากข้อความข้างต้นเป็นที่น่าสนใจที่ว่า ธเนศให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในแง่ของ “การสร้าง” โดยนักเขียนประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ดี สุดท้ายแล้ว ธเนศ กลับไม่ได้บรรยายข้อมูลหรือการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์แบบมุมมองของผู้ที่ตระหนักว่า “ประวัติศาสตร์คือการสร้าง” มากนัก ธเนศ ยังมีความตั้งใจที่จะ “ค้นหาความจริง” ในประวัติศาสตร์ มีจุดยืนที่เด่นชัดว่าอยากให้เกิดสันติภาพในภาคใต้ โดยสันติภาพนั้นจะต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการเรียนรู้บทเรียนทางประวัติศาสตร์

ธเนศ เห็นว่าประวัติศาสตร์บาดแผลถูกผู้ก่อความไม่สงบใช้เป็นเงื่อนไข เครื่องมือ และแรงจูงใจสำหรับการก่อเหตุการณ์ปัจจุบันนั้น (เช่นที่เขากล่าวว่า ประวัติศาสตร์เหล่านี้ยังเป็นอดีตที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน) ขณะที่ฝ่ายรัฐก็ควรจะต้องยอมรับถึง “ประวัติศาสตร์ (ที่ฝ่ายตนกระทำ) ความรุนแรง” นั้น ในหนังสือเล่มนี้ธเนศจึงได้กล่าวถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และสมัยนายควง อภัยวงศ์ ว่าเป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญที่ก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจหรือความคับข้องหมองใจของประชาชนชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือมีปฏิบัติการสลายความเป็นมลายูมุสลิมอย่างไม่ให้เกียรติกัน วิธีคิดเบื้องหลังเหตุการณ์ความรุนแรงในการเหยียดทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้คือวิธีคิดว่าด้วย “ความเป็นไทย” และ “ความเป็นรัฐชาติ” ซึ่งถูกสร้างขึ้นในยุคนั้น

อย่างไรก็ดี ในงานชิ้นนี้ ธเนศ ยังพยายามทำให้เห็นเบื้องหลังวิธีคิดของรัฐไทยที่จะต้องรวมศูนย์อำนาจกระทั่งต้องรวมปาตานีเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทยด้วย โดยย้อนกลับไปอ้างอิงถึงความวิตกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าการปกครองปาตานีในระบบเทศาภิบาลนั้น

เป็นการฟื้นความเป็นจริง เพราะเป็นวิธีการปกครองแบบฝรั่ง ที่ไม่ให้ค่ากับความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ธเนศ อ้างอิงข้อมูลชั้นต้นต่อจากเตช บุนนาค ว่า รัชกาลที่ 5 ทรงวิตกว่า “เป็นการฟื้นความจริงอยู่ ฤๅจะกล่าวว่าเราเอาแบบฝรั่งมาใช้แต่ใช้ในทางที่ผิดก็ว่าได้ เพราะว่าเรารู้ว่าเมืองเหล่านั้นเป็น ‘เมืองของเรา พวกเราพวกแขกเป็นข้าราชการคนหนึ่ง’ จะติดต่อสมาคมกับใครก็ย่อมได้ แต่ความนั้นไม่จริง แขกฤๅลาวเขาก็ถือว่าเป็นเมืองของการที่เราทำเป็นว่าไว้ใจนั้นก็ได้ไม่ได้ (ใจจริง)” (หน้า 44) อย่างไรก็ตาม ทัศนะดังกล่าวนี้ก็หาได้ทำให้สยามในสมัยนั้นมีทางออกต่อปัญหาอิทธิพลของประเทศตะวันตก ตรงกันข้าม เพื่อความมั่นคงในทางการเมืองและการปกครอง สยามได้ปกครองแบบเทศาภิบาล เพื่อกระชับอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะขณะนั้นอังกฤษกำลังขยายอำนาจมายังเหนือหัวเมืองมลายูด้วย ธเนศ ระบุเหมือนกับนักวิชาการที่จำนวนหนึ่ง เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชงชัย วินิจจะกูล สุจิตต์ วงษ์เทศ ทวีศักดิ์ เผือกสม เชื่อว่าการเสียสูญเสียอำนาจเหนือรัฐทางเหนือของมาเลเซียจำนวนหนึ่งให้แก่อังกฤษในสมัยนั้น เป็นการเสียอำนาจเหนือพื้นที่ที่สยามเคยผนวกเข้ามา ดังนั้นจึงไม่ใช่เสียดินแดน ดังที่คนไทยทั่วไปนิยมเชื่อกัน แต่เป็นดังที่เตช บุนนาค ว่าไว้คือ “การประนีประนอมเพื่อรักษาดินแดน” มากกว่า

ข้อมูลที่นำเสนออีกอย่างหนึ่งในผลงานเล่มนี้ของธเนศ ก็คือ การกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เรียกว่า “กบฏดุซงญอ” อย่างละเอียดในบทความสองชิ้นด้วยกัน คือ “กบฏดุซงญอ การเมืองในประวัติศาสตร์” และ “แลไปข้างหน้า: ปาตานี รัฐมลายูนอกมลายา” นอกจากพิจารณาบริบททางการเมืองส่วนกลางในยุคนั้นที่เป็นเชื้อให้เกิดเหตุการณ์ดุซงญอ กระทั่งต่อเนื่องกลายเป็นกรณีหะยีสุหลงแล้ว ธเนศ ยังนำเอกสารเก่า ซึ่งเป็นบทความขนาดยาวของนักข่าวฝรั่งนามบาร์บารา วิตติงแฮม โจนส์ ที่เขียนขึ้นภายหลังลงพื้นที่ปัตตานีเพื่อบอกเล่าถึงสภาพของมลายูมุสลิมในรัฐซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนมาแปลทั้งหมด โดยเอกสารชิ้นนี้ต่อมา ก็ถูกใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินคดีจำเลยในคดีหะยีสุหลงด้วย น่าเสียดายก็แต่ว่า หลังจากแปล

เสร็จแล้ว ธเนศไม่ได้วิเคราะห์หรือตั้งข้อสังเกตอะไรเพิ่มเติม โดยเฉพาะในประเด็นของความแตกต่างของข้อมูลที่โจนส์อ้างว่าได้สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กับข้อมูลข้อเรียกร้องที่ปรากฏอยู่ในเอกสารราชการไทย ซึ่งได้รับการวิเคราะห์โดยละเอียดและน่าสนใจยิ่งต่อมาโดยนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่³

ข้อเสนอหนึ่งที่เด่นมากในผลงานเล่มนี้ของธเนศ คือการเสนอว่า กรอบการพิจารณาความเคลื่อนไหวทางการเมืองไทยนั้นควรขยายขอบเขตการพิจารณาไปถึงผู้นำท้องถิ่นตามภูมิภาคต่างๆ ด้วย ธเนศ ยกตัวอย่าง นายเลียง ไชยกาล นายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ และหะยีสุหลง ล้วนแต่เป็นผู้นำทางการเมืองของภูมิภาคและระดับประเทศที่ร่วมยุคสมัยกัน กลุ่มคนเหล่านี้เติบโตขึ้นมาภายใต้บรรยากาศของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโลกและภูมิภาค จะแตกต่างกันก็แต่ว่า กลุ่มที่มีอำนาจนำคือกลุ่มคณะราษฎรที่สามารถยึดอำนาจรัฐและสร้างระบอบการปกครองใหม่ขึ้นมาได้ ขณะที่เหล่าผู้นำท้องถิ่นก็เคลื่อนไหวการเมืองไปตามสภาพท้องถิ่นของตัวเอง ซึ่งในกรณีหะยีสุหลงนั้น การเคลื่อนไหวก็ดูเหมือนจะเป็นปฏิกิริยากับคณะราษฎรโดยเฉพาะเมื่อธเนศเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของปรีดี พนมยงค์ กับหะยีสุหลง แล้วพบว่า ปรีดีนั้นแม้จะคำนึงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ตระหนักถึง “ความรักปิตุภูมิท้องถิ่น” ของประชาชนในภูมิภาค แต่การดำเนินการทางการเมืองก็ต้องสร้างเอกภาพให้แก่ชาติแบบใหม่ของคณะราษฎรภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ “รัฐบาล (เป็น) ของราษฎร โดยราษฎรเพื่อราษฎร” ธเนศ ชี้ว่า แนวคิดของปรีดีต่อปัญหาความขัดแย้งทางชนชาติ

³ เอกสารชิ้นเดียวกันนี้ พุทธพล มงคลวรารณ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ก็ได้เปิดเผยข้อมูลเรื่องเอกสารบทความของโจนส์มาโดยสรุปแล้ว โดยพุทธพล ก็เน้นการเปรียบเทียบข้อร้องขอ 7 ประการของหะยีสุหลงที่เผยแพร่ในเอกสารไทย กับที่โจนส์กล่าวอ้างถึงว่ามีความแตกต่างกัน ดูรายละเอียดใน พุทธพล มงคลวรารณ. 2552. “ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับข้อเรียกร้อง 7 ข้อของหะยีสุหลง”. รุสมีแล 30: 3 (กันยายน-ธันวาคม): 15-27.

คือการทำให้ชนชาติส่วนน้อยสามารถเข้ามาอยู่ร่วมกับชนชาติใหญ่ได้อย่างเต็มใจและพร้อมที่จะรักษาความเป็นเอกภาพของชาติใหญ่เดียวกันนั้นไว้ต่อไปได้ จุดยืนของท่านคือการมองจากรัฐชาติเป็นสำคัญ (หน้า 104)

อย่างไรก็ดี ข้อเสนอที่น่าสนใจดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้มากนักในผลงานเล่มนี้ อาจจะด้วยข้อจำกัดของการที่บทความในเล่มส่วนใหญ่เป็นบทความที่เขียนคนละหน้าคนละที่เพื่อตีพิมพ์ในวารสารและโอกาสที่แตกต่างกัน ทำให้เนื้อหาไม่ได้มีลักษณะการศึกษาวเคราะห์อย่างเป็นระบบเท่าใดผู้อ่านจึงจะพบว่า มีเนื้อหาหลาย ๆ ส่วนซ้ำซ้อนกันทั้งกับบทความในเล่มเดียวกันเอง และกับเล่ม “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย”

อย่างไรก็ดี ผลงานทั้งสองเล่มเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองและความขัดแย้งของชนเผ่า อาณาธิปไตย ก็เป็นการนำเสนอทางวิชาการที่สำคัญในสถานการณ์ที่สังคมไทยขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างยุคปัจจุบันนี้ แม้ว่าข้อมูล ข้อเสนอ ท่าที และน้ำเสียง ในผลงานทั้งสองเล่มจะไม่สามารถแยกออกจากงานแนวศึกษาประวัติศาสตร์ปาตานีเล่มอื่นๆ โดยเฉพาะที่เขียนโดยนักวิชาการท้องถิ่นที่มีแนวคิดชาตินิยมปาตานี แต่ชนเผ่า ก็พยายามที่จะนำเสนอกรอบแนวคิดใหม่ๆ เพื่อส่งทอดให้นักวิชาการท้องถิ่น และนักวิชาการด้านปาตานีศึกษาได้นำไปพัฒนาต่อไปเพื่อความเข้าใจ และแสวงหาทางไปสู่สันติภาพบนปลายด้ามขวานอย่างทีละหลายๆ ฝ่ายพึงปรารถนา.